

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยประสบปัญหาด้านการจัดการมูลฝอยมาเป็นเวลานาน และทวีความรุนแรงมากขึ้นเนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากร การพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่งในการจัดการมูลฝอย คือ การกำจัดขั้นสุดท้าย โดยมูลฝอยทั่วประเทศได้รับการกำจัดอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการประมาณ 15,540 ตันต่อวัน หรือร้อยละ 38 ของปริมาณมูลฝอยที่เกิดขึ้นทั่วประเทศ (กรมควบคุมมลพิษ, 2551) การกำจัดมูลฝอยโดยการฝังกลบตามหลักสุขาภิบาลเป็นวิธีการที่นิยมใช้กันมากที่สุดใน เนื่องจากค่าใช้จ่ายในการลงทุนไม่มาก และการดำเนินการไม่ยุ่งยากนัก (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติ, 2553) ส่วนใหญ่ประสบปัญหาการปฏิบัติงานเดินระบบ การบำรุงรักษาที่ไม่ถูกต้อง ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการเดินระบบ ตลอดจนขาดงบประมาณในการดำเนินงาน (กรมควบคุมมลพิษ, 2550) นอกจากนี้การขาดแคลนพื้นที่ในการกำจัดขั้นสุดท้าย รวมทั้งการต่อต้านจากประชาชนที่อาศัยในพื้นที่ไม่ให้ก่อสร้างระบบกำจัดขยะ การจัดการมูลฝอยที่ไม่มีประสิทธิภาพก่อให้เกิดปัญหาต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความสูญเสียทางเศรษฐกิจ (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 10, 2548)

ปัญหาที่มักเกิดจากการฝังกลบมูลฝอยที่ไม่มีการออกแบบและเตรียมการรองรับ หรือขาดการควบคุมดูแลในแต่ละส่วนอย่างดี ปัญหาที่เกิดขึ้นมักส่งผลกระทบต่อชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้เคียง หรือเป็นทางผ่านของสถานที่ฝังกลบ คือ 1) ก๊าซ ซึ่งได้จากกระบวนการย่อยสลายมูลฝอยที่อยู่ในหลุมฝังกลบเป็นก๊าซชีวภาพ คือ มีเทน (CH_4) (Chu Chen et al., 2007) อาจเกิดระเบิดหรือไฟไหม้ได้ 2) กลิ่นรบกวน เกิดจากการย่อยสลายของสารอินทรีย์ในมูลฝอยทำให้เกิดก๊าซไฮโดรเจนซัลไฟด์ (H_2S) และแอมโมเนีย (NH_3) ก่อให้เกิดปัญหาเรื่องกลิ่นรบกวน ที่ทำให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญต่อชุมชนใกล้เคียง (Sarkar et al., 2003) 3) การปนเปื้อนและกระจายของมูลฝอย เนื่องจากไม่มีการปิดคลุมด้านบนของมูลฝอยหลังจากเทกองไว้ในแต่ละวัน หรือปิดคลุมไม่ทั่วถึง มีสภาพไม่น่าดู 4) ฝุ่นละออง จากการสัณจรของรถบรรทุกมูลฝอย และฝุ่นฟุ้งกระจายขณะเทกอง หรือเกลี่ยและบดอัดในสถานที่ฝังกลบ 5) แมลงวันและสัตว์พาหะ ทำให้เป็นพาหะนำโรคต่างๆ เหนือรำคาญ และผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน 6) มลพิษทางดินและน้ำ เนื่องจากน้ำชะมูลฝอยไหลสู่แหล่งน้ำผิวดิน หรือซึมลงปนเปื้อนสู่ดินทำให้คุณภาพดินเสื่อมสภาพลง และปนเปื้อน

สู่แหล่งน้ำใต้ดินในบริเวณใกล้เคียง 7) ปัญหาเสียงรบกวน ขณะเครื่องจักรทำงาน 8) ผลกระทบต่อสุขภาพของผู้ปฏิบัติงานและชุมชนใกล้เคียง เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของพาหะนำโรค กลิ่นรบกวน ความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม ทั้งด้านอากาศ น้ำ และดิน ความเสี่ยงในการเกิดอุบัติเหตุและโรคจากการทำงาน รวมทั้งมีผลกระทบต่อสุขภาพจิตจากความเครียด และวิตกกังวลในสุขภาพของตน (สุภาภรณ์ ศิริโสภณา, 2549; Giusti, 2009)

จะเห็นได้ว่าปัญหาการกำจัดมูลฝอย ถือเป็นปัญหาสำคัญด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะในชุมชนเมืองขนาดใหญ่ เช่น เทศบาลนครขอนแก่น ซึ่งเป็นชุมชนเมืองขนาดใหญ่ชุมชนหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีปริมาณมูลฝอยที่รวบรวมได้เฉลี่ย 153.86 ตันต่อวัน (เทศบาลนครขอนแก่น, 2551) โดยมีเทศบาลนครขอนแก่นเป็นผู้รับผิดชอบการจัดการมูลฝอยตั้งแต่จุดเก็บ การเก็บกวาด การรวบรวม การขนส่ง รวมทั้งการกำจัดโดยการฝังกลบ ซึ่งสถานที่ฝังกลบมูลฝอยของเทศบาลนครขอนแก่นมีพื้นที่ 98 ไร่ ตั้งอยู่ที่หมู่บ้านคำบอน ตำบลโนนท่อน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ระยะทางห่างจากเทศบาล 17 กิโลเมตร ใช้งานมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2511 และมีการก่อสร้างปรับปรุงต่อมาเมื่อปี 2542 ปัจจุบันมีการใช้งานเต็มพื้นที่แล้ว แต่เนื่องจากเทศบาลยังไม่สามารถจัดหาสถานที่กำจัดขยะแห่งใหม่จึงใช้สถานที่กำจัดขยะแห่งเดิมอยู่ (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 10, 2552) การดำเนินงานกำจัดมูลฝอยที่ผ่านมาของเทศบาลฯ ยังไม่เป็นไปตามหลักวิชาการที่ออกแบบไว้ และได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางทัศนียภาพ กลิ่นไม่พึงประสงค์เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของพาหะนำโรคและเชื้อโรค รวมถึงการปนเปื้อนของโลหะหนักจากน้ำชะมูลฝอยสู่แหล่งน้ำผิวดิน น้ำใต้ดินและพืชที่ปลูกบริเวณรอบๆพื้นที่กำจัดมูลฝอย (ชวลิตรัตน์ พรหมเหล่า, 2551) นอกจากนี้มูลฝอยอันตรายจากเขตเทศบาลนครขอนแก่นยังถูกนำมากำจัดรวมกับมูลฝอยทั่วไปในพื้นที่ฝังกลบมูลฝอยของเทศบาลนครขอนแก่นด้วย (ศรัณย์ กิระดิษฐ์, 2547) ซึ่งอาจส่งผลให้มีสารพิษและโลหะหนักปนเปื้อนออกสู่สิ่งแวดล้อม และมีผลกระทบต่อสุขภาพของชุมชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงได้

จากข้อมูลผลการตรวจสุขภาพประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนใกล้เคียงบริเวณสถานที่ฝังกลบมูลฝอยเทศบาลนครขอนแก่น ประจำปี 2552 จำนวน 6 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านคำบอน หมู่บ้านคำบอนน้อย หมู่บ้านชาจาน หมู่บ้านท่อน หมู่บ้านโนน และหมู่บ้านบึงแก พบว่า โรคที่พบว่ามีผู้ป่วยจำนวนมาก ได้แก่ โรคระบบกล้ามเนื้อรวมโครงร่างและเนื้อเยื่อเสริม ร้อยละ 36.4 โรคระบบหายใจ ร้อยละ 23.5 โรคระบบย่อยอาหาร ร้อยละ 13.8 และโรคระบบผิวหนังและเนื้อเยื่อใต้ผิวหนัง ร้อยละ 8.8 ตามลำดับ (เทศบาลนครขอนแก่น, 2552) ซึ่งโรคเหล่านี้อาจมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม อันเนื่องมาจากการสถานที่ฝังกลบมูลฝอยของเทศบาลนครขอนแก่นได้ ดังมีการศึกษาของ Avinash et al. (2008) ที่พบว่ามูลฝอยมีส่วนเกี่ยวข้องกับโรคที่มี

พาหะเป็นสื่อต่อชุมชนที่อยู่ใกล้สถานที่กำจัดมูลฝอยแบบเทกองบนพื้นในประเทศอินเดีย ซึ่งการศึกษาพบว่าโรคที่มีพาหะเป็นสื่อที่มีอัตราป่วยสูง ได้แก่ โรคมาลาเรีย และอาการไข้ร่วมกับการเกิดท้องร่วง โดยประชาชนส่วนใหญ่ ประมาณ 90-95% ได้รับความเดือดร้อนจากการเกิดอาการไข้ร่วมกับการเกิดท้องร่วง มากกว่า 1 ครั้งต่อปี นอกจากนี้การสูดดมก๊าซที่เกิดจากการเผาไหม้มูลฝอย หรือฝุ่นละอองอาจมีผลให้เกิดโรคจากอากาศเป็นสื่อ และหากแหล่งน้ำและที่ดินที่ประชาชนใช้อุปโภคอยู่บริเวณใกล้เคียงอาจทำให้เกิดโรคผิวหนัง โรคระบบทางเดินอาหารได้ (Ian, 2005)

จากการศึกษาในประเทศไทยที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและผลกระทบต่อสุขภาพของคนคู่ขยะ ส่วนผลกระทบต่อสุขภาพของชุมชนที่อาศัยอยู่ใกล้กับสถานที่ฝังกลบดังกล่าว ยังขาดกระบวนการรวบรวมข้อมูลที่รอบด้านจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง และการอ้างอิงข้อมูลหลักฐานเชิงประจักษ์ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงสนใจนำการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ (Health Impact Assessment : HIA) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล มาใช้ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในสังคม เพื่อให้ทุกฝ่ายได้ร่วมกันพิจารณาถึงผลกระทบต่อสุขภาพที่อาจจะเกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นแล้วจากการดำเนินการฝังกลบมูลฝอยเทศบาลนครขอนแก่น เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจในทางเลือกที่ดีที่สุด สำหรับการส่งเสริมและคุ้มครองสุขภาพของประชาชนในชุมชน และเป็นแนวทางสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการนำผลกระทบต่อสุขภาพดังกล่าวมาใช้ในการตัดสินใจเชิงนโยบายในการจัดทำสถานที่ฝังกลบมูลฝอยชุมชนในอนาคต

2. คำถามงานวิจัย

การดำเนินการฝังกลบมูลฝอยของเทศบาลนครขอนแก่น จ.ขอนแก่น ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพของชุมชนที่อาศัยอยู่รอบบริเวณสถานที่ฝังกลบมูลฝอยอย่างไร

3. วัตถุประสงค์

3.1 เพื่อศึกษาผลกระทบต่อสุขภาพชุมชนจากการดำเนินการฝังกลบมูลฝอยของเทศบาลนครขอนแก่น จ.ขอนแก่น

3.2 เพื่อศึกษามาตรการป้องกัน ควบคุม ลดผลกระทบต่อสุขภาพ และการส่งเสริมสุขภาพของชุมชนที่อาศัยอยู่รอบบริเวณสถานที่ฝังกลบมูลฝอยเทศบาลนครขอนแก่น จ.ขอนแก่น

4. ขอบเขตของการวิจัย

4.1 ขอบเขตของเนื้อหา

4.1.1 การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Study) เพื่อศึกษาผลกระทบทางสุขภาพของชุมชนที่อาศัยอยู่รอบสถานที่ฝังกลบมูลฝอยเทศบาลนครขอนแก่น ใน 3 มิติ ได้แก่ มิติทางกาย มิติทางจิตใจ และมิติทางสังคม เท่านั้น

4.1.2 การศึกษาครั้งนี้ใช้กระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ (Health Impact Assessment) 4 ขั้นตอน ซึ่งประกอบด้วย การคัดกรอง (Screening) การกำหนดขอบเขตการศึกษา (Scoping) การประเมินผลกระทบทางสุขภาพ (Appraisal) และการจัดทำรายงานและข้อเสนอแนะ (Reporting and Recommendation) เท่านั้น

4.1.3 การศึกษาครั้งนี้ทำการศึกษาชุมชนที่อาศัยอยู่ในรัศมี 5 กิโลเมตรจากสถานที่ฝังกลบมูลฝอยเทศบาลนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น โดยพิจารณาเฉพาะชุมชนที่มีการศึกษาว่าได้รับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมจากสถานที่ฝังกลบมูลฝอยเทศบาลนครขอนแก่น

4.1.4 การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นการศึกษาผลกระทบต่อสุขภาพของชุมชนโดยรวมเป็นหลัก ไม่ได้เน้นเฉพาะกลุ่มผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น

4.2 ระยะเวลาในการศึกษา

ดำเนินการศึกษา ระหว่างเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2553 ถึงเดือนเมษายน พ.ศ. 2554

5. ความหมายหรือนิยามศัพท์เฉพาะ

5.1 สุขภาพ หมายถึง ภาวะปกติสุข มีความสมบูรณ์ใน 3 มิติ คือ มิติทางกาย มิติทางจิตใจ และมิติทางสังคม ที่ไม่ใช่เฉพาะการเจ็บป่วยหรือเป็นโรคเท่านั้น

5.2 สุขภาพชุมชน หมายถึง ภาวะสุขภาพในภาพรวมของประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชน

5.3 ผลกระทบทางสุขภาพ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงไปในทางบวกและทางลบต่อสุขภาพซึ่งเกิดจากการดำเนินงานของเทศบาลนครขอนแก่นในการฝังกลบมูลฝอย

5.4 การประเมินผลกระทบทางสุขภาพ หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม โดยมีการประยุกต์ใช้เครื่องมือที่หลากหลายในการระบุ คาดการณ์และพิจารณาถึงผลกระทบสุขภาพที่อาจเกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นแล้วกับประชาชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง จากการดำเนินการฝังกลบมูลฝอยของเทศบาลนครขอนแก่น จ.ขอนแก่น

5.5 มูลฝอย หมายถึง วัสดุเหลือทิ้งจากการอุปโภค บริโภค และกิจกรรมต่างๆซึ่งเสื่อมสภาพจนใช้การไม่ได้ หรือไม่ต้องการใช้แล้ว

5.6 สถานที่ฝังกลบมูลฝอย หมายถึง สถานที่สำหรับนำมูลฝอยที่รวบรวมได้มากำจัดในพื้นที่ที่ได้จัดเตรียมไว้โดยวิธีการฝังกลบ ในการศึกษาี้หมายถึงสถานที่ฝังกลบมูลฝอยของเทศบาลนครขอนแก่น จ.ขอนแก่น

6. ประโยชน์ที่ได้รับ

6.1 ได้ข้อมูลพื้นฐานสำหรับนำไปใช้ในการวางแผนและกำหนดมาตรการป้องกันควบคุม และลดผลกระทบต่อสุขภาพจากสถานที่ฝังกลบมูลฝอยชุมชน รวมทั้งการวางแผนงานด้านการส่งเสริมสุขภาพของประชาชนในพื้นที่

6.2 เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำข้อมูลผลกระทบต่อสุขภาพไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจสำหรับโครงการก่อสร้างสถานที่ฝังกลบมูลฝอยชุมชนในอนาคต